

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

У статті досліджено стан формування державного фінансового контролю в Україні. Запропоновано розробити Концепцію розбудови цілісної системи державного фінансового контролю, яка органічно поєднує зовнішній та внутрішній контроль і стане методологічною основою для подальшого прийняття актів законодавства з фінансового контролю

Present article covers setting of the public financial control in Ukraine. It entails proposals on development of Concept of the public financial control integral system which should provide for seamless integration of external and internal control and serve as the basis for further approval of legislative acts in the financial control area.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, Бюджетний кодекс, органи контролю, зовнішній та внутрішній контроль, аудит ефективності, аудит відповідності, контроль фінансової звітності.

Key words: public financial control, Budgetary Code, control authorities, external and internal control, performance audit, compliance audit, financial statements audit.

ВСТУП

Фінансовий контроль, відповідно до фінансового права, — це система інститутів і методів щодо перевірки законності, доцільності, ефективності дій різних органів у сфері утворення, розподілу та використання грошових фондів. Головна сутність державного фінансового контролю полягає в тому, що він належить до однієї із функцій державного управління, яка спрямована на виявлення відхилень від стандартів законності, раціональності, ефективності управління фінансовими ресурсами та державною власністю [5]. Під час контролю здійснюється перевірка дотримання органами державної влади, місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами законодавства України, раціональності та ефективності використання державних фінансових і матеріальних ресурсів.

Обов'язковість проведення фінансового контролю закріплена Бюджетним кодексом України та іншими актами законодавства. Відповідно до пункту 2 статті 19 Бюджетного кодексу: "...на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства" [2].

Проблематика становлення державного фінансового контролю стоїть в центрі уваги науковців, практиків, громадськості. Теоретичні питання фінансового контролю в Україні широко досліджуються науковцями і фахівцями, серед них: Базилевич В.Д., Белобжецький І.А., Бугинець Ф.Ф., Василік О.Д., Головань М.М., Ковальчук Т.Т., Лютий І.О., Мандибура В.О., Симоненко В.К., Сопко В.В., Стефанюк І.Б., Федосов В.М. та інші.

У той же час детальне дослідження широкого кола публікацій та змісту чинних нормативно-правових актів, які стосуються фінансового контролю, дозволило виявити, що на даний час серед науковців немає спільної узгодженої думки з основоположних засад державного фінансового контролю та механізмів його реалізації в контексті ефективної взаємодії зовнішнього та внутрішнього контролю. Чинні кодекси, закони, інші нормативні акти чітко не визначають сутність контрольної політики держави та конт-

рольного процесу. Недостатньо економічно аргументованим є розподіл контрольних і аудиторських повноважень між різними органами контролю, внаслідок чого має місце дублювання контрольних заходів, перевантаження різних суб'єктів ревізіями, перевітками, аудитами. Тому основна увага науковців та практиків має бути зосереджена на теоретичних, методологічних та правових аспектах формування цілісної системи державного фінансового контролю в Україні, яка в собі має органічно поєднувати зовнішній та внутрішній контроль.

Діалектика розбудови цілісної системи впливає з того, що контроль — один із найважливіших елементів соціального управління в суспільстві, що дозволяє підвищити ефективність влади та налагодити діалог з суспільством через зворотній зв'язок. Держава через свої контрольні органи одночасно виступає інструментом контролю та механізмом реалізації прав і свобод громадян.

Логіка єдності та цілісності системи державного фінансового контролю зумовлена єдністю економічного простору країни, загальними принципами бюджетного устрою і бюджетного процесу, що об'єктивно передбачає єдність контрольних стандартів [4]. Саме тому сучасна система державного фінансового контролю за стандартами ЄС має ґрунтуватися на принципах гармонізації внутрішнього та зовнішнього контролю і чіткому розмежуванні функцій і повноважень парламентських та урядових контрольних органів. Оскільки такі підходи найбільш сучасно відображають процеси демократизації суспільства та відкритість влади, це може вважатися основним аргументом на користь створення цілісної системи фінансового контролю в державі.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У європейських країнах система фінансового контролю представлена двома видами: зовнішнім — парламентським — і внутрішнім — урядовим. Чіткий розподіл контролю на внутрішній і зовнішній з визначенням повноважень органів контролю — це одне з принципів питань гармонізації законодавства до вимог ЄС [8]. Відповідно до базових

документів Міжнародної організації вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI), поняття "зовнішній контроль" передбачає діяльність вищого органу фінансового контролю в системі державних органів з будь-якого контролю, який є зовнішнім стосовно системи органів виконавчої влади [9]. Відповідно до світової практики зовнішній контроль здійснюють спеціально уповноважені органи контролю та нагляду на предмет відповідності дій підконтрольних суб'єктів нормам чинного законодавства. Органи державної влади, які здійснюють контрольні функції стосовно суб'єктів, що належать до сфери їх безпосереднього управління, належать до системи внутрішнього контролю.

У Лімський декларації керівних принципів аудиту державних фінансів у статті 3 наведено визначення принципів внутрішнього і зовнішнього контролю [10]. Зокрема, органи зовнішнього контролю не входять до організаційної структури підконтрольних їм органів. Зовнішній фінансовий контроль відповідно до стандартів ЄС здійснюється компетентними органами судової або законодавчої влади та створеними конституційними органами фінансового контролю (Рахунковими палатами, Судиами аудиту), які також можуть здійснювати контроль за діяльністю органів, що здійснюють внутрішній контроль. У Лімській декларації зазначено, що кожен державний (і недержавний) орган повинен мати власний підрозділ внутрішнього контролю, який підпорядковується керівництву організації, але при цьому повинен мати функціональну та організаційну незалежність.

Метою дослідження є визначення напрямів розбудови системи державного фінансового контролю в Україні, виходячи із чинного нормативно-правового регулювання цієї сфери, а також стану розвитку зовнішнього та внутрішнього контролю та механізмів їх гармонізації.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На міжнародній конференції "Роль та значення фінансового контролю в удосконаленні системи управління державними фінансами: функції парламенту, внутрішнього та зовнішнього аудиту", яка відбулася в 2003 році в Києві, здійснено загальний аналіз проблем державного фінансового контролю та зроблено висновок про необхідність перестроєння системи державного фінансового контролю України на основі нових підходів з метою гармонізації функцій контролю згідно вимог ЄС та підвищення ефективності діяльності контрольних органів [19].

Міжнародна практика свідчить, що в незалежній, демократичній державі мають гармонічно функціонувати незалежний орган фінансового контролю, який був би відділений від влади, а також органи внутрішнього контролю. При цьому принципи їх функціонування мають бути врегульовані на законодавчому рівні.

Проаналізуємо, які кроки зроблено в Україні в частині створення ефективної системи державного фінансового контролю, яка відповідала б світовій практиці та вимогам ЄС.

Варто звернути увагу, що на даний час в Україні функціонує значна кількість органів, які здійснюють контрольні та наглядові функції. До вищих органів виконавчої влади, які здійснюють профільні функції державного управління та одночасно виконують контрольні та наглядові функції за напрямками діяльності органу влади, відносяться: Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Пенсійний фонд України, Антимонопольний комітет України; Фонд державного майна України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Державна служба експортного контролю України та інші. Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України здійснюють загальний контроль за фінансово-кредитною системою.

Безпосередньо державний фінансовий контроль як одну із головних функцій управління здійснюють органи, що наділені спеціальними повноваженнями, — це: Рахункова палата, Національний банк України, Державна фінансова інспекція України, Державна податкова служба України, Державна казначейська служба України, Державна митна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Національна комісія, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг України та інші органи.

Відповідно до статті 98 Конституції України парламентський контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Рахункова палата здійснює зовнішній контроль як орган спеціальної кон-

ституційної компетенції. Слід підкреслити, що 21 вересня 2012 р. Конституційною Асамблеєю, створеною Указом Президента України, прийнято рішення про посилення інституційної ролі та розширення повноважень Рахункової палати на основі підготовки проектів необхідних законодавчих актів та внесення змін до Конституції України. Ці зміни спрямовані на забезпечення здійснення Рахунковою палатою контролю за дохідною частиною державного бюджету, надходженням і використанням коштів місцевих бюджетів, збереженням та використанням державної власності, проведення аудиту державних підприємств.

Виходячи із зобов'язань України в частині гармонізації законодавства до вимог ЄС, на сьогодні стоїть завдання створити цілісну систему державного фінансового контролю, яка гармонічно поєднує зовнішній та внутрішній контроль, але не в плані єдиного підпорядкування, а в напрямі ефективного розвитку контрольних органів, гармонізації їх діяльності, впровадження єдиних стандартів фінансового контролю. Рух в такому напрямі дозволить зосередити зусилля контрольних органів на виявленні найбільш гострих проблем розвитку економіки, нецілівого та неефективного використання фінансових ресурсів, а також виробити спільні пропозиції в частині удосконалення системи управління ресурсами держави на макро- та макрорівнях.

Розроблення єдиної ідеології контрольної діяльності та впровадження базових стандартів державного фінансового контролю дозволить:

- подолати відомчий підхід, паралелелізм та дублювання контрольних заходів;
- впровадити єдину методологію проведення державного фінансового контролю та формалізації висновків з метою подальшого їх застосування під час проведення аудитів ефективності, відповідності, контролю фінансової звітності;

- скасувати функціональну та організаційну роздробленість органів контролю на окремі ізольовані ланки;

- уніфікувати інформаційне забезпечення та створити спільну інформаційну базу діяльності контрольних органів для встановлення відкритого діалогу з суспільством;

- створити єдину інформаційну систему про заплановані та здійснені органами фінансового контролю перевірки та виявлені порушення;

- застосовувати єдину методологію трактування та оцінювання фінансових операцій, економічних тенденцій, показників господарської та бюджетної діяльності, що дозволить об'єктивно оцінювати гостроту проблем та пропонувати адекватні корегуючі та превентивні заходи.

Для розбудови цілісної системи фінансового контролю необхідно сформулювати Концепцію цілісної системи державного фінансового контролю з чіткими принципами взаємодії між органами зовнішнього та внутрішнього контролю та визначити об'єкти, які найбільш повно охоплювали б фінансово-економічні процеси, які повинні бути під постійним контролем та наглядом держави. Але на сьогодні така концепція поки що не розроблена, тому поза об'єктом уваги контрольних органів залишається:

- формування і виконання дохідної частини бюджетів усіх рівнів;

- використання коштів та майна державних цільових фондів;

- діяльність державних та комунальних підприємств, акціонерних, холдингових компаній, інших суб'єктів господарювання, у статутному капіталі яких більш як 50% акцій (часток, паїв) належить державі;

- робота підприємств, установ та організацій, які використовують державне та комунальне майно;

- цільове використання коштів, що залишаються у розпорядженні суб'єктів підприємницької діяльності при наданні їм податкових пільг;

- бюджетні кошти, які на момент перерахування з рахунків бюджетних установ за договорами цивільно-правового характеру втрачають статус бюджетних і переходять у розряд непідконтрольних;

- реалізація економічних і соціальних проектів, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями та інші напрями.

Аналіз чинних норм законодавства, які регулюють виконання контрольної функції держави та повноваження контрольних органів свідчить про те, що вони не мають системного характеру, а регламентують в основному повноваження окремо діючих органів. Для підтвердження цього висновку коротко охарактеризуємо чинні норми законодав-

ства, які стосуються сфери державного фінансового контролю.

У 1993 р. прийнято Закон "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні" [6], яким визначено завдання, права та обов'язки контрольно-ревізійної служби в частині проведення державного фінансового аудиту, перевірки державних закупівель та інспектування. Згідно Закону, на контрольно-ревізійну службу покладено контроль за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань; ефективним використанням коштів і майна; станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, державних фондах, у бюджетних установах і державних підприємствах; виконанням місцевих бюджетів.

Деякі експерти відзначають, що з огляду на те, що порядок проведення контрольними органами державного фінансового аудиту та інспектування встановлюється Кабінетом Міністрів України, це робить залежною діяльність фінансових інспекцій щодо проведення неупередженого та незалежного контролю [4; 8; 17; 20].

У 1996 р. був ухвалений Закон "Про Рахункову палату" [7]. Цей конституційний орган у системі державного контролю виступає незалежним органом зовнішнього контролю. На Рахункову палату покладено контроль за своєчасним виконанням видатків, витрачанням бюджетних коштів та загальнодержавних цільових фондів за обсягами, структурою, цільовим призначенням; утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу; використання валютних та кредитно-фінансових ресурсів; фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку, охорони довкілля; законністю та своєчасністю руху бюджетних коштів та коштів позабюджетних фондів в установах НБУ та уповноважених банках; аналіз встановлених відхилень від показників державного бюджету, підготування пропозицій щодо удосконалення бюджетного процесу.

Але Закони "Про контрольно-ревізійну службу в Україні" та "Про Рахункову палату", унормовуючи діяльність зазначених органів не визначають принципи функціонування єдиної системи державного фінансового контролю з точки зору гармонізації зовнішнього і внутрішнього контролю, встановлення правил їх взаємодії.

У Бюджетному кодексі України також відсутні норми, які визначають загальні положення державного фінансового контролю та статус контрольних органів. Якщо у раніше чинний (до 2011 р.) статті 26 Бюджетного кодексу України було визначено, що "зовнішній контроль та аудит фінансової та господарської діяльності бюджетних установ здійснюється Рахунковою палатою — в частині контролю за використанням коштів Державного бюджету України, Головним контрольно-ревізійним управлінням України — відповідно до його повноважень, визначених законом", то в новій редакції статті 26 Бюджетного кодексу поняття "зовнішній контроль" взагалі відсутнє.

У Бюджетному кодексі розділ 17 визначає процедури контролю за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення його норм. У розділі визначені повноваження Рахункової палати, Міністерства фінансів, Державної казначейської служби, Державної фінансової інспекції України, повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства [2]. Але ці норми не можна вважати такими, що чітко визначають систему державного фінансового контролю.

Тим часом Лімська декларація керівних принципів контролю передбачає координацію контрольних органів вищим органом державного фінансового контролю, застосовуючи при цьому єдині методологічні та методичні підходи контролю, оформлення результатів та обміну інформацією між органами.

Питання розбудови державного фінансового контролю могло б бути вирішене шляхом ухвалення базового закону "Про державний фінансовий контроль в Україні", який унормував би всі питання в частині повноважень, координації, підпорядкованості контрольних органів та принципів їх діяльності.

Слід відзначити, до Верховної Ради України неодноразово вносилися законопроекти з питань державного фінансового контролю. Зокрема, у 2002—2003 рр. були розроблені законопроекти: "Про систему державного фінансового контролю в Україні" № 1131 від 03.06.2002 (народного

депутата Ю.Кармазіна); "Про фінансовий контроль" № 1131-1 від 30.08.2002 р. (народного депутата А.Кінаха). У березні 2003 р. уряд також розробив проект закону "Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення", основні положення якого увійшли до розділу 5 Бюджетного кодексу України. Крім того, у 2008 р. був розроблений законопроект № 2020 від 08.02.2008 р. "Про державний фінансовий контроль" народного депутата В.Коновалюка [13, 14]. Сам факт, що вже декілька разів було намагання унормувати систему державного фінансового контролю, підтверджує особливу значимість цієї проблематики.

Таким чином, на даний час в Україні відсутній основоположний закон, який визначає стратегію контрольної політики та деталізує компетенції різних контрольних органів. Водночас в Україні активно ведеться робота в частині нормативного регулювання внутрішнього контролю. Заходи, вжиті в напрямі удосконалення внутрішнього фінансового контролю, слід визнати позитивними кроками, які, по суті, є першим етапом розбудови системи державного фінансового контролю та створення цілісного правового поля для виконання контрольної функції держави.

Для більш повного уявлення про заходи, які вже здійснені на першому етапі розбудови системи державного фінансового контролю, слід коротко охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання внутрішнього контролю. Зокрема, у серпні 2000 р. був виданий Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи" [21], який передбачав підготовку урядом законопроектів "Про фінансовий контроль в Україні" і "Про державний контроль у сфері діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб". У 2001 р. був розроблений "План організаційних заходів щодо удосконалення системи фінансового контролю в Україні". План містив пункти в частині вироблення спільного бачення системи фінансового контролю, розмежування функцій, проведення аналізу діючої системи фінансового контролю та підготовки документів для розроблення нової стратегії контролю.

У 2003 р. постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2003 р. № 1156 [11] була затверджена Стратегія розвитку системи державного фінансового контролю, що здійснюється органами виконавчої влади. На основі Стратегії була розроблена Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю", затверджена розпорядженням уряду від 24.05.2005 р. № 158-р. [15]. Міністерство фінансів України було визначено уповноваженим з нагляду за станом реформування державного внутрішнього контролю, а також координатором централізованого внутрішнього контролю. Контрольно-ревізійна служба була визначена відповідальною в частині гармонізації внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю.

У 2008 р. з метою подальшого розвитку принципів внутрішнього контролю, а також адаптації діяльності органів фінансового контролю до стандартів ЄС розпорядженням уряду від 22.10.2008 р. № 1347 було ухвалено Концепцію розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року [16].

Логічним продовженням цієї роботи стало затвердження в 2010 р. у складі Програми економічних реформ на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" розділу "Стабілізація державного бюджету" [12], де були передбачені заходи в частині поліпшення управління державними фінансами та приведення внутрішнього аудиту у відповідність зі стандартами ЄС. Програмою реформ передбачено утворення в міністерствах служби внутрішнього аудиту та прийняття урядового нормативного акта про організацію їх роботи. У Національному плані дій на 2012 р. у розділі "Реформа державних фінансів", в частині посилення фінансової та фіскальної дисципліни пунктом 7 передбачено забезпечення функціонування підрозділів внутрішнього фінансового контролю в міністерствах, відомствах та інших органах виконавчої влади.

Таким чином, на президенсткому та урядовому рівнях предметно розроблені концепції, програми та нормативно-правові акти, які стосуються інституційного середовища функціонування внутрішнього фінансового контролю. Оскільки на даний час зовнішній фінансовий контроль представлений Законом України "Про Рахункову палату" і не розроблені інші спеціальні акти, які комплексно регулювати б цілісну систему державного фінансового контролю,

робота має бути продовжена в частині гармонізації зовнішнього та внутрішнього контролю, а також створення єдиного методологічного простору для діяльності контрольних органів всіх рівнів.

Враховуючи, що на даний час в Україні відсутнє базове законодавство в сфері регулювання державного фінансового контролю, окремі питання знайшли відображення в Конституції України, Бюджетному, Податковому і Митному кодексах, Господарському кодексі, Кодексі про адміністративні порушення, а також у законодавчих актах, що стосуються діяльності контрольних органів (в Законах "Про контрольно-ревізійну службу в Україні", "Про Рахункову палату"). Але навіть разом ці акти законодавства не створюють цілісного правового поля для здійснення фінансового контролю, який є однією із головних функцій держави.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

На даний час найбільш гострою проблемою є формування цілісної правової бази, яка повинна врегулювати повноваження, відповідальність, методологію та інструменти діяльності суб'єктів зовнішнього та внутрішнього фінансового контролю.

Насамперед, необхідно розробити та ухвалити на державному рівні Концепцію розбудови цілісної системи державного фінансового контролю та прийняти узгоджене рішення, у який спосіб доцільно ввести в дію базові норми з регулювання державного фінансового контролю: шляхом а) прийняття окремого Закону "Про державний фінансовий контроль"; б) доповнення Бюджетного кодексу України окремим розділом "Система державного фінансового контролю", який має включати статті, що регулюють систему органів державного фінансового контролю, принципи, стандарти, типи, види державного фінансового контролю, а також детально визначати компетенції органів зовнішнього та внутрішнього контролю, порядок взаємодії органів.

Необхідно також підготувати зміни до вже чинних законів з метою забезпечення єдності правових та методологічних основ внутрішнього та зовнішнього контролю. Предметною узгодженню та доповненню підлягають норми, які стосуються державного фінансового контролю в Конституції України, Бюджетному кодексі, чинних законах, Указах Президента, постановах Уряду, інших нормативно-правових актах.

У результаті такої роботи можна стандартизувати державний фінансовий контроль та встановити єдині норми і правила для всіх учасників контрольного процесу. Правова та методологічна стандартизація має стати основою для впровадження сучасних методів управління діяльністю органів фінансового контролю та реалізації цілісної контрольної політики в державі.

Для досягнення цієї мети мають бути задіяні широкі кола практиків, науковців, експертів, представників громадських та професійних організацій. Ними має бути проведена змістовна методологічна робота, що послужить базою для подальшого розроблення актів законодавства та інших нормативно-правових та інструктивних документів. В цьому зв'язку необхідно:

- розробити організаційну структуру національної системи державного фінансового контролю; встановити ієрархію контрольних органів із законодавчим визначенням єдиного органу, який є вищим у системі органів державного фінансового контролю, законодавчо врегулювати повноваження вищого органу державного фінансового контролю;

- розмежувати діяльність органів державного фінансового контролю у відповідності із встановленим законодавством розмежуванням функцій і повноважень органів законодавчої та виконавчої влади та визначити детальні компетенції контрольних органів;

- розмежувати функції і повноваження між суб'єктами, які здійснюють: зовнішній фінансовий контроль, внутрішній фінансовий контроль, виконують специфічні функції внутрішнього фінансового контролю; здійснюють відомчий контроль. При цьому має дотримуватися функціональна, організаційна, фінансова незалежність органів контролю та їх посадових осіб;

- розробити основи координації діяльності органів контролю з метою виключення дублювання та забезпечення єдиної системи державного фінансового контролю на всіх рівнях державної влади;

- визначити понятійний апарат, трактування головних дефініцій, а також цілі, принципи та завдання єдиної систе-

ми державного фінансового контролю;

- систематизувати види державного фінансового контролю в розрізі його класифікаційних ознак: типів, форм, методів; визначити суб'єкти, об'єкти, предмет державного фінансового контролю; сформулювати вимоги, критерії ефективності державного фінансового контролю, а також систему оцінок ризиків для проведення планових перевірок;
- розробити порядок взаємовідносин контрольних органів з різними структурами влади та управління.

Це разом дозволить регламентувати порядок взаємодії суб'єктів державного фінансового контролю між собою виходячи з принципів координації їх діяльності вищим органом державного фінансового контролю на засадах, що визначені Лімською декларацією керівних принципів контролю.

Література:

1. Конституція України: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Бюджетний кодекс України: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Господарський кодекс України: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Дрозд І.К. Єдність зовнішнього та внутрішнього контролю в системі фінансово-економічного контролю // Фінанси України. — 2006. — № 3. — С. 135—140.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3/ Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2002. — 952 с.
6. Закон України від 26.01.1993р. № 2939 "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Закон України від 11.07.1996р. № 315 "Про Рахункову палату": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Іванова І. Державний фінансовий контроль: Парадигми розвитку: монографія. — К.: Академвидав, 2010. — 168 с.
9. Керівні принципи аудиту державних фінансів. Збірник базових документів INTOSAI. — К.: 2003. — С. 79.
10. Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів. Керівні принципи аудиту державних фінансів. Збірник базових документів INTOSAI. — К.: 2003. — С. 21.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2003 № 1156 Стратегія розвитку системи державного фінансового контролю, що здійснюється органами виконавчої влади": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава": <http://president.gov.ua>
13. Проекти законів "Про систему державного фінансового контролю в Україні" № 1131 від 03.06.2002; "Про фінансовий контроль" № 1131-1 від 30.08.2002: <http://rada.gov.ua>.
14. Проект закону "Про державний фінансовий контроль" № 2020 від 08.02.2008: <http://rada.gov.ua>.
15. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 № 158-р "Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 № 1347-р "Про Концепцію розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
17. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 198-р "Про затвердження основних напрямів контрольно-ревізійної роботи органів державної контрольно-ревізійної служби на 2011 рік": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
18. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2012 р. № 633-р "Про схвалення Концепції розвитку системи управління державними фінансами": <http://zakon1.rada.gov.ua>.
19. Роль та значення фінансового контролю в удосконаленні системи управління державними фінансами: функції парламенту, внутрішнього та зовнішнього аудиту: Матеріали міжнар. конф. — К.: Проект "АДФ", 2003.
20. Теремцова Н.В. Бюджетний процес за законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одес. нац. юрид. акад. — О., 2009. — 224 с.
21. Указ Президента України від 27.08.2000 № 1031 "Про заходи щодо підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи": <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2012 р.